

Transmeditatie

Ruud Welten

Al een aantal jaren geleden heb ik gemerkt hoezeer ik vanaf mijn jeugd overspoeld werd met beelden, via tv, reclame en bioscopen en hoe mijn wereldbeeld op deze beelden steunde. Daarom wilde ik mij eenmaal in het leven ontdoen van alle beelden die mijn zicht op de wereld zo bepaalden, om een nieuw begin te maken met mijn kijk op de wereld. Ik stelde me voor hoe de wereld zou zijn zonder beelden. Mijn meditatie startte bij de meest voor de hand liggende eliminatie van beelden: geen tv-, geen bioscoop-, geen reclamebeelden, geen persbeelden, geen foto's....

Ik ging uit van de veronderstelling dat de tv, de reclame, de pers, de fotografie en alle materiële beelden die ik in de wereld vond, er slechts op uit waren mij met alle macht te bedriegen. Alles wat ik via deze beelden zag, beschouwde ik als droomspelletjes van een kwade geest die mij in mijn goedgelovigheid in de val lokte. Ik sloot mijzelf af van iedere mogelijke visuele indruk en ik bemerkte al snel dat een blinddoek onvermijdelijk was....

Maar eenmaal aangekomen in deze blinde wereld, ontdekte ik dat al deze materiële beelden die ik had weggedacht niettemin aanwezig bleven. Het was niet de materie zoals die van een schilderij of van een foto die ruimte in beslag neemt, maar de aanwezigheid van de beelden, die bleef: in mijn hoofd, in mijn gedachten. Wanneer ik in slaap viel keerden de beelden terug en er ontstonden zelfs nieuwe beelden. Hoe vaak verschijnen in de nachtelijke rust niet beelden van die heel gewone situaties, zoals dat ik hier ben, mijn jas aanheb, met mijn notebook voor de centrale verwarming zit, terwijl ik in feite ontkleed onder de dekens lig. Verraadt dit niet de macht van de beelden om zich aan mij te presenteren als waren zij het echte leven?

Maar nu bekijk ik het computerscherm met mijn ogen, die klaarwakker zijn; ik beweeg mijn hoofd, dat niet slaapt; willens en wetens strek ik

Fragmenten uit: René DESCARTES, *Meditationes* (I), 1641; vertaling naar W. van Dooren, 1989.

“Al een aantal jaren geleden heb ik gemerkt hoeveel onwaars ik vanaf mijn jeugd voor waar heb gehouden, en hoe twijfelachtig alles is, wat ik naderhand daarop heb gebouwd. Daarom moet eenmaal in het leven alles in zijn geheel worden vernietigd en moet vanaf de eerste grondslagen een nieuw begin worden gemaakt, als ik ooit iets zekers en blijvends [...] wil oprichten.”

“Ik ga dus nu van de veronderstelling uit dat het niet de algoede God is, de bron van waarheid, maar een kwade geest, uiterst machtig en slim, die mij met alle macht probeert te bedriegen.”

“Hoe vaak evenwel overtuigt de nachtelijke rust me niet van die heel gewone situaties, zoals dat ik hier ben, mijn jas aanheb, bij het vuur zit, terwijl ik in feite ontkleed onder de dekens lig.”

“Maar nu bekijk ik dit papier met mijn ogen, die klaarwakker zijn; ik beweeg mijn hoofd, dat niet slaapt; willens en wetens strek ik mijn hand uit en voel ik dat; bij iemand die slaapt zou dit niet zo duidelijk

mijn hand uit en voel ik dat; bij iemand die slaapt zou dit niet zo duidelijk onderscheiden overkomen. Het lijkt erop, alsof de andere dan visuele indrukken bij machte zijn de kwaadwillige geest achter de beelden te ontmaskeren....

De volgende stap in mijn meditatie moest er dan ook in bestaan deze beelden die ik als mentale herinneringen aan de materiële beelden beschouwde weg te denken. Ik bemerkte dat het een gigantisch werk was mij van deze mentale beelden te ontdoen en dat het vele malen zwaarder was deze uit mijn gedachten te laten verdwijnen dan de beelden die ik in de materiële wereld had gevonden en er zo eenvoudig uit had kunnen bannen. Op dit moment aangekomen, dat mijn gedachten zich niet langer slaafs aan de visualiteit opstelden, merkte ik, dat de indrukken die daarvoor in de plaats kwamen, zich al snel als beeld presenteerden: mijn wereld die ontdaan was van iedere mogelijke visuele indruk, waarin mijn beleving als die van een blinde was geworden, vulde zich met andersoortige zintuiglijke indrukken: klanken die woorden waren en die zodra ze een betekenis voor mij kregen beelden werden. Ik merkte dat de woorden die ik hoorde en die ik zelf uitsprak met een zelfde kracht begeesterd waren als mijn dromen: ze waren in staat spontaan beelden op te roepen, of sterker nog: ze waren er bij gratie van het feit dat ze zich als beelden aandienden. De zogenaamde beeldenloze leegte die ik had gecreëerd in mijn meditatie bleek schijn te zijn. Zodra ik dus de beelden had overwonnen en mijn meditatie voortzette, presenteerden zich nieuwe beelden die veel hardnekkiger waren dan de visuele. De meditatie dwong mij ertoe mijzelf af te sluiten voor niet alleen de visuele, maar ook auditieve en tactiele indrukken. Want ik had gemerkt dat het beeld zich niet slechts visueel vormde, maar evengoed de gedaante kon hebben van een klankbeeld, toonbeeld of van beeldspraak.

Maar wat zijn mijn gedachten anders dan ideeën en wat zijn ideeën anders dan beelden? Ik dacht in beelden en als ik geen beelden voor ogen had, dacht ik niet. Ik bleek te denken in denkbeelden. Ik bemerkte ook dat het

onderscheiden overkomen.”

“Want ik fantaseer inderdaad, als ik me een voorstelling maak dat ik iets ben, want een voorstelling maken is gewoon hetzelfde als een gestalte of een beeld van een lichamelijk ding bekijken. Ik weet nu al wel zeker dat ik ben, maar tegelijkertijd weet ik ook dat het mogelijk is dat al die beelden en in het algemeen alles, wat de aard van het lichaam betreft, pure dromen zijn.”

“Nu sluit ik mijn ogen, ik stop mijn oren dicht, ik sluit al mijn zintuigen af, zelfs uit mijn denken werk ik ook alle beelden van zintuiglijke dingen weg of, omdat dit nauwelijks mogelijk is, hecht ik er in elk geval geen enkele waarde aan, en doe ik alsof ze betekenisloos zijn. Terwijl ik zo alleen mezelf toespreek en zo scherp mogelijk beschouw, tracht ik me langzamerhand meer bekend en vertrouwd met mezelf te maken. Ik ben [...] een ding dat beelden maakt en ervaart.”

“Sommige [gedachten] zijn als het ware beelden van dingen, en alleen hier past het woord ‘idee’ in eigenlijke zin: wanneer ik bijvoorbeeld denk aan een mens, een chimaera, een hemel, een engel of een god.”

gehele gedachte-experiment niets anders was dan het scheppen van een nieuw beeld van de wereld. Dat dit nu niet visueel bepaald was, deed niets af aan het feit dat er zich voor mijn geest een wereldbeeld ontspan. Iedere beeldeliminatie maakte plaats voor nieuwe beelden. Zodra de materiële beelden uit mijn wereld waren verwijderd, bleken ze mentaal te worden: in mijn droom, herinnering en voorstelling. Zodra ik mijn ogen sloot, was ik juist in staat de mentale beelden te zien, in plaats van een beeldenloze leegte te hebben gecreëerd. Zodra ik met alle krachtinspanning de visuele resten uit mijn gedachten had verwijderd, stelden zich klankbeelden aan mij voor. En nu ik iedere zintuiglijke indruk heb weten te verstommen, blijven mijn gedachten in beelden voortvloeien... Is er een moment waarin de beeldenstroom tot beeldruis wordt?

Maar was het niet juist in deze draaikolk waarin ik – al was het maar voor een enkel momen t– helder inzag, dat er slechts temidden van al die ideeën die in mij zijn één idee is, dat ik niet in een beeld kan vatten. Zodra ik dat probeer, duizelen mijn gedachten in de eindeloze diepte waarin ik gisteren in dreigde te verdrinken. Misschien is het deze ervaring zelf waarin alle beelden een halt wordt toegeroepen. Het enige wat mij gegeven is, is het feit dat ik weet dat deze ervaring bestaat: dit idee heeft als zodanig een werkelijke realiteit, ik noem het bij gebrek aan een beeld het Oneindige. Het Oneindige laat zich niet in een beeld vatten. Alleen in het moment van deze ervaring kan ik helder inzien, dat het breken van dit verbod, het verbod het Oneindige tot beeld te maken, een angstwekkende ruis in mij zal bewerkstelligen.

Op dat moment begreep ik waarom de openbaringen van het jodendom en de Islam zo nadrukkelijk verboden hadden beelden te maken. Ik doorzag dat raadselachtige verbod, het tweede van de tien geboden, dat de christelijke cultuur nooit had begrepen en omdat ze het niet begreep slechts met voeten kon treden.

Nu ben ik huiverig voor de beelden: niet omdat God niet langer het uiterste referentiepunt van alles zal zijn; niet omdat de filosofie stelt dat God dood

“In mijn meditatie van gisteren ben ik in zulke twijfels geraakt, dat ik ze niet meer kan vergeten en ook niet zie op welke manier ik ze moet oplossen. Ik ben zo in de war geraakt, dat het lijkt alsof ik onverhoeds in een diepe draaikolk ben gevallen, zodat ik op de bodem geen vaste voet krijg maar ook niet omhoog kan zwemmen. Toch zal ik mijn best doen en opnieuw dezelfde weg te proberen, die ik gisteren ingeslagen was, en daarbij alle beelden weglaten waar dat maar mogelijk is.”

“...hoewel ik wel een idee van substantie in mij heb vanwege het feit dat ik zelf een substantie ben, daarom heb ik nog niet het idee van een oneindige substantie, omdat ik immers eindig ben, tenzij dat idee afkomstig is van een substantie die zelf naar waarheid oneindig is.”

“Het is nu eenmaal eigen aan het oneindige dat het door mij, die eindig is, niet wordt begrepen. Het is voldoende dat ik dit alleen inzie...’

“U zult geen beelden maken, geen afbeeldingen van enig wezen boven in de hemel, beneden op de aarde of in de wateren onder de aarde.” (Exodus 20, 4)

is, maar voor de losgeslagen leegte die afgrondelijker is dan de dood van God: dat de beelden over de wereld zullen dwalen omdat ze niets weten van de Oneindigheid.

Maar de beelden verhouden zich niet tot datgene wat ze zouden uitbeelden, ze zijn in hun beeldzijn schatplichtig aan het Oneindige, dat zelf geen beeld is. Ik vond een beeldverbod in het diepst van de meditatie. Maar het was geen openbaring uit het transcendente, het was het wervelende oog in de draaikolk zelf; een oog dat mij aankeek zonder dat ik het aan kon kijken. En opnieuw betrap ik mijzelf op het feit dat ik dit slechts in een beeld kan beschrijven: de draaikolk. In feite is de beeldobsessie van onze cultuur, je wordt erin meegesleurd, zonder voor mogelijk te houden dat in het midden van die overweldigende wervelingen ieder beeld verstomt.

“De voornaamste en meest voorkomende dwaling [...] bestaat erin dat ik zou oordelen dat de ideeën die in mij zijn, zouden lijken op -of conform zijn aan- de dingen die zich buiten mij bevinden.”
(DESCARTES)

“Wanneer u nog nooit een hevige storm op zee meegemaakt hebt, kunt u zich geen denkbeeld vormen van de verdoving waarin men geraakt door het rumoer van wind en water. Het verblindt en verstikt u zodat u niet meer tot denken en handelen in staat bent.” (Edgar Allen POE)